

ALBERT CAMUS'NÜN 'DOĞRULAR' ADLI OYUNUNDA ANLAM VE DEĞER BAKIMINDAN KİŞİ, EYLEM VE ÖZGÜRLÜK

Ahmet Yılmaz

Öz

Uyumsuzluk, özgürlük, başkaldırı ve dayanışma izleklerini tartışan Camus tiyatrosu eylem etiği için sağlam bir temel arayışındadır. Bunu yaparken, 'yöntensel kuşku' ve 'geçici ahlâk' arasında gidip gelir. Uyumsuzluk yaşamla ilişkilidir, özgürlük insanın yazgısıdır, başkaldırı ise fizikötesi bir boyuta sahiptir ve öncelikle başkaldırının kendi insanlık durumuna yöneliktir.

Doğrular, yaşamı uyumsuz olarak görmenin ve bunun sonucunda her şeye rağmen mutlu olmak için eylemde bulunmanın oyunudur. Özgürlük için başkaldırı oyunun ana konusudur. Oyun, haksızlıktan hareketle kişinin ve yaşamın değerine vurgu yapar. Yaşamın anlamsızlığı, insanın mutsuzluğu, suç ve cezadaki görecelik gibi kavramları somut bir toplumsal olay olan devrim etrafında tartışan oyun, başkaldırma-devrim ilişkisini şiddet ve ölüm ekseninde açıklamaya çalışır.

Bu çalışmada, **Doğrular** adlı oyunda kişi, eylem ve özgürlük anlam ve değer bakımından tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler

Camus, Doğrular, Başkaldırı, Uyumsuzluk, Özgürlük, Dayanışma
Individual, Action and Freedom From The Mining and Value Point of View in
The Play Titled 'Justs' of Albert Camus

Abstract:

Camus' theater, which discusses the themes of absurdity, freedom, revolt and solidarity, is in search of a solid basis for morals without any religious beliefs. While doing this, it swings between 'methodical doubt' and 'temporary morals'. Absurdity is in relation with the life, freedom is the destiny of human being, revolt has a metaphysical dimension and it is primarily towards the human condition of the rebel.

Justs (Les Justes) is a play on a particular life perception, a definite activity limitation and a general problem of freedom and it refers to the concept of justice. Revolt for freedom is the essential theme. The play try to find a sense to the life and to the death. Camus discusses the human unhappiness which he regards as the greatest injustice.

In this study, we are going to interpret the play **Justs** in the frame of the relation of politics-morals and revolt-revolution. As the revolt-revolution relation is discussed through referring to the use of violence, we are going to try explaining the relation between the problem of murder and general evil in human condition.

Key words

Albert Camus, Les Justes, revolt, absurdity, freedom, solidarity

1. Albert Camus tiyatrosu: insan için eylem ilkesi

Beni ilgilendiren şey, insan olmaktır.

Veba, Camus

Camus tiyatrodaki uyumsuzlukla ilişkili olarak gelişen başkaldırımı ve bu bağlamda şiddeti en önemli etik sorunlardan biri olarak ortaya koyar. Bu sorunun merkezine ölüm ve öldürmeyi koyar ve her iki kavramı belli bir düşünce sistemi içinde ele alır. Bu yolla kişi, eylem, özgürlük kavramlarına yönelir. Tutarlı olmaları koşuluyla politik, toplumsal ya da bireysel eylemleri yüceltir. Bu yüceltme yaşamı ve insanı hedef alan şiddete yönelik eleştirel bir yan da içerir.

Sahip oldukları bilgi, bilinç ve gücün yardımıyla toplumsal, politik, ideolojik ve etik düzlemlerde doğru kullanmaya çabalayan kişilerden oluşur Camus tiyatrosu. Bu kişiler başkaldırımı, karşı çıkışı seçerler. Bunu özgürlük ve kardeşlik adına yaparlar. Egemen ideolojiyle veya insanlık durumundaki

tıkanıklıkla uzlaşmazlığı ve karşı duruşu temsil ederler. İnsanlık yararına, adil ve onurlu davranmanın yanı sıra 'dava' için eylemi her şeyin üstünde görürler ve 'eylemde sınır olmalı mıdır' sorusunu tartışmaya açarlar.

Camus, başkaldırının paradoksal yapısını anlatmak için kurduğu yapıda, **Doğrular**'da olduğu gibi, bilinen büyük toplumsal olaylardan da yararlanır. Bir bakıma Camus tiyatrosu, mitlerle toplumsal gerçeklikler arasında gidip gelir. **Caligula**'nın köklerinin Roma'da, **Yanlışlık**'ın köklerinin içinde bulunulan dönemin Avrupasında, **Sıkıyönetim**'in köklerinin Nazi işgali döneminde, **Doğrular**'ın köklerinin ise Ekim Devrimi öncesi Rusyasında olması insanoğlunun her yerde ve her çağda geçerli bir insanlık sorunun tutsağı olduğunu gösterir. Bu tutsaklığa insanoğlu, temelde ciddi benzerlikleri olan biçimlerle direnir.

Doğrular'ı kişi, eylem ve özgürlük izleklerinden hareketle incelemek, her aşamada Albert Camus'nün yazın ve tiyatro anlayışını hatırlamayı zorunlu kılar. Bilindiği gibi, Camus'ü iki denemenin uzağında anlamak ve açıklamak neredeyse olanaksızdır. **Başkaldıran İnsan** ve **Sisyphos Söyleni** analama ve yorumlama çabamızda bize güçlü ışık tutar. Bu denemeler öncelikle yaşamdaki uyumsuzluğu ve bunun karşısında insanın yapabileceğini anlatır. Camus, sürekli ve tutarlı bir çabayı bu anlamsızlığı aşmak veya bu anlamsızlığa rağmen yaşamak için gerekli görür. İnsanın düşleyebileceği bir eylemi ve aklının alabileceği bir değerın zorunlu varlığına dikkat çeker. Bu denemelerde hem sonsuz bir düşüşün hem de sonsuz bir yükselişin insanını anlatır. Denemeler gibi oyunlar da insan ölçeğinde bir düşünce ve yeryüzü ölçeğinde bir mutluluk peşindedir. Bir eleştirmenin söylediği gibi, "kahramanlık ya da azizlik onun (Camus'nün) son kaygısıdır" (Beaumarchais, 1984:357) Soyut, mistik, romantik, düşsel olan somutla ilişkisi ve somuta katkısı oranında önemlidir.

Camus sürekli bir biçimde insanın kalıcı kurtuluşunu, sonsuz mutluluğunu, mutlak değerini arar. İnsanlığın dününü ve bugününü yeterince anlamayan siyasal veya dinsel çözümlere, bu nedenle, kuşkuyla bakar. İnsanın bugünden gereksinim duyduğu şey olan mutluluğun koşullarını yaratacak, bu 'davalı dünya'ya en azından bir açıklama getirecek kişisel veya ortak girişimleri yücelten bir tiyatro anlayışının insanıdır Camus. O, haksızlığı (l'injustice) dünyanın en büyük sorunlarından biri olarak kabul etmektedir. Yeryüzü mutluluğunu gerçekleştirmeye tutkulu bir eğilim duyan insan, bu haksızlığın her durumda tutsağı ve kurbanıdır.

Özetle, sorun olan şey 'insanın bu haksız dünyaya çağrısı' ve 'dünyanın bu tutkulu insana sessiz kalması'dır. Kural tanımazlık, hoşgörüsüzlük, kişi değerine saygısızlık, özgürlük eğilimine ve tutkusuna aldırma gibi görünüşler altında ortaya çıkan haksızlık, hiçbir suç olmadığı halde tarihsel nedenlerle ağır bedeller ödemek zorunda kalan kitleler söz konusu olduğunda daha büyük bir anlamsızlık kazanır. İnsanın içine düştüğü bu anlamsızlığa, itildiği bu yalnızlığa, kapıldığı bu derin umutsuzluğa el uzatmak çabasıdır Camus tiyatrosu. Mutluluk, özgürlük düşünün insanları Dora, Stepan, Annenkov ve Kaliayev'in eylemlerinin özünü bu anlayış oluşturur.

2. Yaşamdaki uyumsuzluk ve anlam: insan, özgürlük ve eylem

Camus'nün yapıtının ana izleklerinden olan ve **Doğrular**'da örtülü bir biçimde ortaya çıkan uyumsuzluk, 'insanın çağrısının yanıtız kalması' sorunu olarak özetlenebilir. Dünyanın akıl almaz bir sessizlikle insanın çağrısına yanıt

vermemesi uyumsuzluğun kanıtıdır. “Uyumsuzluk tiyatrosu, gerçeği mantıklı, değişmez bir düzen, ya da tarihsel evrimi içindeki eytişimsel ilişkiler örgüsü olarak değil, anlaşılmayan ve açıklanamayan bir karmaşa olarak görür.” (Şener, 1998:297) “İnsan, yaşamdaki uyumsuzluğu, ancak diğer insanların çağrısına kendi yanıtıyla bir anlam vererek yenebilir“ (Beaumarchais, 1984:356). Kaliyev ve arkadaşlarının çabasının aslında bir yanıt verme çabasıdır. Bu yönüyle, oyun yaşamın kutsal olduğunu kabul etmeyi birincil ahlâki görev olarak görmenin ve bu yaşama koşulsuz saygıyı birincil kesin buyruk olarak almanın oyunudur. Bu da, **Doğrular**’ı ‘*önemli olan bir tek felsefe sorunu vardır; intihar. Yaşamın yaşanmaya değip değmediğinde bir yargıya varmak, felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir*’ (Sysiphos Efsanesi, s. 13) biçiminde ortaya atılan sorun üzerine bir oyun olarak okumamızı sağlar. Bu soruna Camus’nün verdiği yanıt açıktır: ‘Yaşamalı, ama nasıl?’.

Doğrular’ın birincil katmanını oluşturan ‘öldürme’ her yönüyle özel anlamlar taşır. Camus’nün diğer oyun ve romanlarında da yoğunlukla yer alan bu olgu bir çok denemede derinlemesine tartışılır ve hemen her defasında uyumsuz ve ölümlü yaşamla ilişki içinde açıklanır. “İnsanoğlu, ölümlü olduğunu, yaşamın bir amacı olmadığını, evrende bir düzen gözetilmediğini bile bile yaşamını ve uğraşını sürdürmektedir. Ne var ki Camus’ye göre insan, saçmaya (uyumsuz) razı olmaz. Çünkü insan usunun yasası usdışılık değildir. Us, uyum arar. Bu yüzden dünyanın saçmalığını ele alan yazar, bu saçmaya, bu usdışılığa razı olmadığını, ona başkaldırdığını ifade etmiş olmaktadır.” (Şener, 1998:299)

Bu usdışılığa razı olmamak sıradan bir durum değildir. Bu karşı çıkma, insan için olmaktan öte insan üzerinden yürütülecek bir karşı çıkmadır. Camus tiyatrodaki ‘yaşama aşkının, yaşama ümitsizliğine karıştığı dönemlere yöneleceğini’ (Lichet, 1983:51) söylerken bu karşı çıkışın ipuçlarını verir.

Doğrular’ın sunumuna eklediği yazılı bir notta, olayların tarihsel olduğunu, oyunda ortaya konan sorun hakkında eylemsizliği önerdiğini hatırlatarak şu uyarılarda bulunur Camus: “*Oyunun biçimi okuyucuyu yanıltmamalıdır. Oyunda, klasik araçlar/yöntemler (akıl ve güç olarak eşit kişilerin karşıtlığı ve çatışması) yoluyla dramatik bir gerilim elde etmeye çalıştım. Fakat, sonuçta her şeyin bir dengeye vardığı söylenemez. (...) Sadece, eylemin kendi sınırlarının olduğunu göstermeye çalıştım. Bu sınırları gören, ve eğer geçmek gerekiyorsa, en azından kendi ölümünü kabullenmeyi bilen eylem kadar doğru ve haklı bir eylem yoktur. Dünyamız, bu sınırları geçme hakkını, kendileri ölmedikleri halde başkalarını öldürme hakkını kendinde gören insanların yaptığı bir dünya olduğundan, bugün, bize çirkin yüzünü göstermektedir. Günümüzün adaletinin dünyanın her yerinde, bütün adaletlerin katillerinin aklanmasına yaraması bu şekilde olur. İşte bu nedenle, iki kahramanımı, Dora ve Kaliyev’i çok seviyorum, onlara hayranlık duyuyorum.*” (Lichet,1983:54-55)

Dora ve Kaliyev’e duyduğu hayranlık kuşkusuz derin bir insan düşüncesinin birincil göstergeleridir. Tercihini bu iki kahramanından yana kullanması son derece anlamlıdır. “*İlk yapıtımdan itibaren en büyük çabası hile yapmamak, yaşamı uyumsuz olarak görmek ve her şeye rağmen sonuçta mutlu olmak için hareket etmek*” (Simon, 1951:179) olan Camus’nün neden Dora ve Kaliyev’i yeğlediğini anlamak zor değildir. Dora ile Kaliyev her adımda ‘insan

için eylem' yönünde bir çabanın insanlarıdır. Dora'yı ve Kaliyev'i, insandan her haliyle büyülediğini, insana derin bir saygı duyduğunu, bir insan örneğinde bütün insanlığı gördüğünü söyleyen Camus'nün yansımaları olarak görmek yanlış değildir. Bu iki kahraman, kişi ve eylemin değer olarak kavramsallaştığı birinci eşiktir.

İnsan için eylemin nedenine baktığımızda, ciddi bir sorun olarak özgürlük karşımıza çıkar. **Doğrular**'ın üzerinde en çok durduğu konu 'Rusya'nın özgürlüğü'dür. Bu ise, insanın gündelik yaşantısı ve yazgısındaki usdışılıkta saklı olan bir başka sorunla ilişkilidir. Sorunu, 'olması gereken' ile 'olan' arasındaki fark olarak da özetlemek olasıdır. Gündelik yaşantıdaki usdışılık insanın düşü ve gerçeği arasındaki uyumsuzlukta somutlaşır. Camus bu usdışılıkta değerli bir yan keşfetme ve onu anlamlı kılama çabasını zorunlu görür. Eylemi başından sonuna dek beslemeye yetecek tutarlı ve ilkeli bir gereksinime vurgu yapar. Bu gereksinim eylemin sınırlarını belirlemek, eylemi anlamlı kılmak, eylemi sıradan olmaktan kurtarmak için gereklidir.

3. Haksızlık eleştirisi ve özgürlük yolu

Sonsuza dek düzensizliği ve haksızlığı yeğleyeceğiz.

Combat , Camus

Camus'nün Senancour'dan yaptığı '*insan geçicidir. Olabilir, ama biz direnerek geçip gitmek istiyoruz ve hiçliğe, bizi gerçekten bekliyorsa, adalet süsü vermeksizin*' (Camus 1990:239) alıntısı, onun insana ve insani eyleme bakışını belki de en iyi özetleyecek türdendir. Yaşamın sonluluğunu başlı başına bir sorun olarak görmek bu durumun bilincindeki insanın eylemini doğru anlamak için gereklidir. Camus, insanın büyüklüğü, güç istenci ve adalet tutkusu üzerine bir başka yerde şöyle der: "*Hiç bir şey insanlara hediye edilmez ve fethedebilecekleri az sayıda şey de haksız ölümlerle ödenmek zorundadır. Ama insanın büyüklüğü burada değil, Conditio Humana'dan daha güçlü olma isteğinde yatıyor ve Conditio humana adil değilse, onun üstesinden gelebilmesi için tek bir yol var. Kendisi adil olmak.*" (Lebesque, 1984:56). O halde, haksızlığın eleştirisinin kendisinin haklı olması birinci koşuldur.

Doğrular haksızlığı eleştirmekle kalmaz, onu ortadan kaldırmak ister. Eleştirinin hedefi kadar önemli olan şey uymak için kendisine öngördüğü ilkelerdir. Eleştiri, tutarlı bir bilinçle kurallı bir eyleme yönelmesi nedeniyle anlama ve değerle tanışır. Öncelikle 'insana yaraşır' olmadığı için anlamsız olan bir durumu -Rusya'nın özgür olmayışı, çocuklarının açlığı ve geleceksizliği- tartışma ve ortadan kaldırma girişiminin en azından kendisinin adil olması zorunluluktur. 'Ülkenin özgürlüğe kavuşturulması' kadar önemli olan bir şey de bunu yapma biçimidir. Dora'nın haksızlığa karşı çıkmayı '*dünyaya bağlılık*' ekseninde değerlendirir, özgürlüğün yolunu açmada dünyanın insani yanını kullanır: "*Bu dünya en azından insan gerçeğine sahip ve bizim görevimiz, kadere karşı görevlerini onun ellerine sunmak. Ve dünyanın insandan başka varoluş nedeni yok ve yaşama dair düşünülenler kurtarılmak isteniyorsa insan kurtarılmalı. Küçümseyen gülüştünüz soracaktır şimdi: İnsanı kurtarmak da ne demek? Ama ben varlığımın tüm damarlarıyla size bağırıyorum: Onu bozmamak ve bekleyebileceği tek şey olan adalete fırsat tanımak.*" (Lebesque, 1984:60). O halde haksızlık eleştirisinin gözetmesi gereken birinci kural dünyayı bozmamaktır. Adalete fırsat tanımayan bir 'hak ve özgürlük girişi' ilk önce kendisiyle çelişir, o halde söz konusu olamaz. Adalete ve özgürlüğe fırsat

tanındığında **Doğrular**, birincil katmanı olan terörden ve şiddetten hızla uzaklaşır ve kalıcı bir dünya barışı imgesine yönelir. Bu durum bazı eleştirmenlerin haklı sayılabilecek 'karşı devrimci oyun' tarzı nitelermelerine yol açar.

Haksızlığı en büyük hedef, özgürlüğü ise en yüce amaç olarak seçen oyun her durumda geri dönülmez bir yoldadır. Bu yolda ister istemez insana başvurur. Öldürme merkezli eylemsel yoğunluğu bu çerçevede anlamak ve açıklamak zorundayız. Öldürmenin Camus'nün yapıtında ayrıcalıklı bir yer tutan uyumsuzlukla sürekli ilişki içinde ve onu aşmanın bir yolu olduğunu hatırladığımızda, öldürme ile haksızlık arasındaki ilişkiyi anlamamız kolaylaşır.

Özgürlüğün yolunun çoğu defa kanlı olduğu bilinen bir gerçektir. Düşünce ile terör, terör ile özgürlük arasındaki ilişki üzerine Camus, **Defterler 2**'de, 'terörizm' başlığı altında şu notu düşer: "*Kaliyev tarzındaki terörün büyük arılığı, bu, ona göre intiharla çakışan cinayet demektir. Bir yaşam, bir yaşamla ödenmiştir. Düşünce yanlı, ama saygıdeğerdir. Mutlu bir yaşam, başlanmış bir yaşam değerinde değildir. Bugün cinayet vekaleten. Kimse ödemiyor. 1905 Kaliyev: Bedenin kurban edilmesi. 1930:Ruhun kurban edilmesi.*" (Camus, 2003:171) **Doğrular**'ın ilk sahneye konusu sırasında tiyatro dergisi için yazdığı notta, oyunun başkaldırı ve dayanışma izleklerinde yoğunlaştığını hatırlatırken 'haklı başkaldırı'ya ve 'zorlu dayanışma'ya göndermede bulunur: "*1905 yılının Şubat ayında, Moskova'da, Devrimci Sosyalist Parti'den bir grup terörist, Çarın amcası Büyük Dük Serge'e bombalı bir suikast düzenler. Bu suikast öncesi ve sonrasında pek sıradan olmayan olaylar Doğrular'ın konusunu oluşturdu. Bu oyundaki olayların bir çoğu, birçok kişiye olağandışı gelebilir, oysa tarihseldirler. (...) Ben, yaşanmış gerçekleri, onlara yakın bir biçimde vermeye çalıştım. Doğrular'ın baş kişisi Kaliyev'in adını bile değiştirmek gereğini duymadım. Düş gücümün tembelliğinden değil, insanoğlunun üstlenebileceği görevlerin en acımasızında, yüreklerinin onmaz sızısını duyan bu kadın ve erkeklere duyduğum saygı ve hayranlık dolayısıyla yaptım bunu. (...) Bu sıra dışı kişilerin vicdanlarına dayanılmaz bir çeki taşı gibi bastıran nefret, bugün, rahat bir sisteme dönüştü. Bu insanları, onların haklı başkaldırıları, zorlu dayanışmalarını (bir amaç uğruna), öldürmeyi kabullenmek için harcadıkları sınırsız çabayı anmanın bir nedeni de bu – bir de, bugün, bizlerin, bağlılığımızın nerede olduğunu göstermek.*" (Camus 2003: 5-6) Bir amaç uğruna eylemi istemenin nedenleri vardır ve bu nedenler bir dizi temel ilkelerle belirlenmek zorundadır. Verimli bir temel üzerinde birbirine bağlanan bir kişi-eylem-özgürlük örüntüsü ve birbirini tamamlayan değer-anlam ilişkisi söz konusudur.

4. Kişi ve eylem olarak Kaliyev ve arkadaşları: özgürlük için başkaldırı

Bir değere bağlanmaya başlamadan birtakım değerler kurmak zordur.
Başkaldıran İnsan, Camus

Kişiler ve eylemleri açısından bakıldığında, oyunun farklı eğilimler barındırdığı görülür. Oyunun arka planını oluşturan terör hareketi belli bir izleksel bütünlük sunar. Kişileri düşünce ve eğilim olarak, eylemleri ise biçim, içerik ve hedef olarak konumlandırmamızı olanaklı kılan bu terör hareketidir. Saraydan tiyatroya gidecek olan Büyük Dük'ü öldürmeye hazırlanan beş terörist aracılığıyla belli bir insanlık sorunu, kaygısı, düşüncesi, durumu anlatılır. Bütün

bu kavramlar sayesinde oyun insan, yaşam ve özgürlük izleklerinde yoğunlaşır. Amaç birliğine rağmen, araçlar konusunda farklı düşünen kişiler söz konusudur. Oyun bir bakıma bu düşünce farklılıkları sayesinde ilerler. Her düşüncenin temsilcileri vardır. Bunlardan bir tanesi, *'devrimci olamayacak kadar duyarlı'*, kendi kendine çok fazla sorular soran Kaliyev'dir. Bir diğeri ise bu tür yanlıgıları çoktan aşmış, insan sevgisini geçtiği zor süreçlerde yitirmiş Stepan'dır. Her biri belli bir eğilimi temsil eder.

Kaliyev'in bombayı atmakla görevlendirilmesini Stepan'ın kızgınlıkla karşılaşması, bu görevlendirmeyi sonuna dek tartışması oyundaki gerilimin ana kaynağı olmanın ötesinde, kişi ve eylemin değeri üzerine bir dizi temel ayrıntı içermesi nedeniyle önemlidir. Camus, Kaliyev'de çizdiği 'kurallı eylemci' portresinde insan anlayışının sınırlarını açıklar. Yaşamı tutkuyla seven ama aynı zamanda da içinde gizli bir ölüm özlemi taşıyan 'romantik' Kaliyev bir bakıma sorumluluk ve kahramanlık imgesidir ve, cinayetine rağmen, yüksek bir kişi değerini temsil eder. Masumiyetine rağmen, Stepan'ın yaklaşımını ise kişi ve eylem değeri bakımından olumlu olarak nitelemek neredeyse olanaksızdır.

Kişilerin belli bir sorundan hareketle etik bir alana çıkmaya çalıştıklarını görürüz. Bu etik alan, kavramların zorunlu olarak birbirini tamamlayacağı biricik alandır. Bu etik alan aynı zamanda özgürlük için başkaldırı eyleminin döktüğü insan kanının yıkanacağı, eylemin değerle tanışacağı alandır. Bu etik alanda eylem, her türlü görecelikten uzaklaşarak istemin konusu -özgürlük ve adalet- olan şeyi evrensel bir içeriğe taşıyacaktır. Burada, istemin konusu olan şeyin evrensel, herkes için aynı derecede istenebilir bir şey olması önemlidir. Başka bir deyişle, eylem ancak bu evrensel nitelik sayesinde kurallı bir pratik temele oturacaktır. İşte Kaliyev'in birincil eylemindeki vazgeçişin açıklaması burada aranmalıdır. *'Çocuklar vardı, çocukların bu işte bir payları yok, o nedenle bombayı atamadım'* diyen Kaliyev, masumu öldürmenin dünyanın her yerinde aynı nefretle karşılanan bir şey olduğunun bilinciyle hareket etmektedir. Çocukların -masumun- ölümü aynı zamanda eylemin pratik temelini sarsmaktan başka bir işe yaramayacak türdendir.

Eylem bir amaç olarak insanlık kavramını -kurtuluşunu, özgürlüğünü- içerdüğinden hem bir değerle tanışır hem de bir suç-ceza tartışmasını başlatır. Kaliyev'in eylemi ilişki içinde olduğu -karşıdaki kişi- Büyük Dük'ün varlığına ve doğru bir değerlendirmeye dayanır. Kaliyev ve arkadaşları devrimci terör eylemlerine hem bir 'etkinlik', 'zorunluluk' gözüyle, hem de diğerk kişi ile etik ilişki için vazgeçilmez olarak bakmaktadırlar. Amaca uygunluk ve doğru değerlendirme olmaksızın bu eylemlerin ölçsüzlüğe ve değersizliğe varacağı kesindir.

Daha önce de söylediğimiz gibi, bu durumda eylemin bir ölçüyle, bir değerle kuşatılması zorunludur. Suç ve ceza kavramları tamamen bu ölçü ve değer sayesinde açıklığa kavuşur. Bu kapsamda varılabilecek sonuçlardan biri, **Doğrular**'ın *'insan için eylem'* veya *'kurallı bir eylem'*in oyunu olduğudur, zira doğru olduğu kabul edilen bir şeye yaslanır: "Hem fiziksel hem de sosyal eylemlerimiz doğru olduğunu kabul ettiğimiz şey üzerinde temellenir. Genellikle, doğru hayati öneme haiz olduğu ve dünyada faaliyette bulunmamızı mümkün kıldığı için önemlidir." (Lakoff ve Johnson 2005: 190). **Doğrular**'daki kahramanların eylemde bulunmalarını olanaklı kılan doğru, Rusya'nın Çar

tarafından kötü yönetildiğidir ve bu nedenle Çarlığının ortadan kaldırılması gerektiğidir. Başka bir deyişle, oyunun temellendiği düşünce özgürlüktür. Özgürlük başkaldırıcıyı gerektirmektedir. Başkaldırı ise bireyi öncelikle eyleminin açmazlarıyla, sonra ise onun kitle ile kurduğu ilişkide derin bir yalnızlıkla yüz yüze bırakmaktadır. Bireyin kitle ile kurduğu bu zorlu ama yüce ilişki üzerinden Camus düşüncesinin en önemli aşamalarından sayılan *'başkaldırıda dayanışma'*ya çıkılır. Bu dayanışma, eylemin büyüklüğü ve ağırlığı karşısında, sorunu aşmak isteyen insanların kaçamayacakları bir dayanışmadır. Oyunun bu dayanışma izleğini, bu birlik duygusunu sonuna kadar tükettiğini görürüz. Kaliyev ve arkadaşları, dünyayı olduğu haliyle kabullenmek yerine değiştirmek için giriştikleri çabada bu dayanışmanın koruyuculuğundadırlar. Kaliyev ve arkadaşlarının kendi çıkarlarına olmayan bir eyleme yönelmeleri ve bu eylem aracılığıyla yaşamayı seçmeleri, oyunun *'değer yargısı'* üzerine de ciddiyetle eğildiğini gösterir.

Oyun, 'yaşamak için öldürmek' veya 'ölmek için yaşamak' olarak özetlenebilecek paradoksal bir düşünce ortaya koyar. Anlamlılık ya da anlamsızlık, değer veya değersizlik bu eşiklerde somutlaşır. Camus, yaşamdaki değeri vurgularken anlaşılır bir anlatım kullanır: *'Dünyanın hiçbir anlamı yoktur demek, her çeşit değer yargısını ortadan kaldırmak olur. Ölmeye yanaşmadığı sürece, insan yaşamayı seçiyor demektir'* (Camus, 1994:21)

Hem önemli bir değer, hem de sorunlu bir kavram olan özgürlüğün oyundaki ağırlığı son derece büyüktür. Kurtuluş en büyük düş olmaktan öte en yüce davadır. Büyük Dük kurtuluşun önündeki engeldir ve bu nedenle öldürülmesi bir dizi gerekçe içermektedir. Bu gerekçeler, aynı zamanda öldürme eylemine değerini verecek gerekçelerdir. Kahramanların tümünün ortak hedefi ülkeyi (Rusya) özgürleştirmektir.

" - *Bütün Rusya, Büyük Dük Serj'in, Devrimci Sosyalist partiden bir grubun bombalı saldırısıyla ve Rus halkının özgürlüğüne daha çabuk kavuşması için öldürüldüğünü öğrenecek. Çar ve çevresi de öğrenecek ki; terör, topraklar halka verilene değin sürecektir.*" (**Doğrular**, s.17) .

Caligula'daki trajedinin de konusunu oluşturan haksızlık, **Doğrular**'da ortak bir soruna dönüşür ve belli bir siyasal amaca yönelir. Bu amaç Rusya'daki yoksulluğun ve adaletsizliğin ortadan kaldırılmasıdır. Bu hedefin seçiminde 'adil bir dünya' algısının devrede olduğu söylenebilir. *'Eşitliğin ve insanlığın yerleşmesi'* olarak özetlenebilecek bu girişimde **Sisyphos**'ta, *'insanlık dramının temelinde birlik özlemi'* ve *'mutlak olana duyulan açlık'* olarak karşılığını bulan durumun da payı vardır. Kişi değerinin kavramsallaştığı eşik olarak da tanımlanabilecek bu girişim, yaşamı *'yapılmış bir şey'* değil, *'yapılması gereken bir şey'* olarak görme anlayışından esinlenir ve zorunlu olarak umuda yönelir. Malraux'nun, *'devrimin birinci koşulu umuttur'* savını doğrularcasına, Camus, kişinin değerinden hareketle yazgıyı değiştirmenin yolunu açar ve kişinin kendini gerçekleştirmesinin koşullarını oluşturur.

Kişiler aynı özgürlük düşüncesinin savunucuları olmakla birlikte farklı eğilimler taşırlar. Bu ayrımlar sayesinde, oyunun temel izleklerini yorumlamak kolaylaşır. Örneğin Stepan'ın özgürlük ve kurtuluş anlayışı evrensel bir nitelik taşır. Kendi ülkesinin kurtuluşu ile insanlığın kurtuluşu arasında bağ kurar ve bu bağ yoluyla halkların kardeşliği, yeryüzü kardeşliği kavramına ulaşır:

“-Yeryüzünde bir tek kişi tutsak olduğu sürece, özgürlük zindandan başka bir şey değil. Evet, özgürdüm, ama hiçbir zaman Rusya'yı ve onun kölelerini düşünmeden edemedim.” (**Doğrular**, s.17).

Özgürlüğe evrensel niteliğinden öte olanaksızlığını dışa vuran bu anlatım bir tek kişide somutlaşan bütün bir insanlık durumunun anlatımıdır. 'Bir tek kişi tutsak olduğu sürece...' olanaksızlaşacak, anlamsızlaşacak veya anlamı azalacak bir özgürlük algısı belli bir dünya ve insan anlayışının ipuçlarını barındırır. Eşitlik temasına yapılan ustaca bir göndermeden öte, bu anlayışta kabul edilebilir, belki mutsuz ama umutlu bir dünya imgesi yatar. Bir kişinin bile dışarıda kalmayacağı mutlu bir ülke imgesi, her durumda kişi değerine verilen önceliği ve ayrıcalığı vurgular. Bu anlatımda, yaşamın anlamsızlığı ve kırılabilirliği karşısında eylemin derin anlamı ve direnci öne çıkar.

Doğrular'da işlenen ölüm-yaşam ilişkisi temelde ben ve öteki ilişkisidir. 20.yüzyılın temel sorunu öldürmenin Camus'nün yapıtındaki ağırlığı sonuçta yaşama bağlılığının ifadesi olarak görülebilir. Kaliyev'in, masum oldukları gerekçesiyle Büyük Dük'ün yeğenlerini eyleminin ötesinde tutması buna en iyi örnektir. Kişiye, onun temel hakkı olan yaşamaya ve ona derinliğini kazandıran özgürlüğüne duyulan bağlılık, eylemin büyüklüğü karşısında sarsılmayacak kadar köklüdür. Aynı kişide yaratılan *insan Dük / zorbalığın temsilcisi Dük* ayırımında eylemin haklılığına zemin hazırlanır. Kitlesele yazgı ve bu yazgıdaki halkalar üzerine düşünmemizi sağlayan **Sıkıyönetim** adlı oyundakine benzer bir biçimde, 'yargılanması gereken bir insanlık' imgesinden hareketle çağın eleştirisi yapılır. Sorun, 'elli yıl içinde yetmiş milyon insanı yerinden eden, tutsak düşüren ya da öldüren bir çağın yalnızca ve her şeyden önce yargılanması gerekir' (Camus, 2000:11) olarak ortaya konur ve çözüm için 'yazgıyı yeniden yapmak için eylem' üzerinde durulur. Yazgıyı yeniden yapmak ve bu uğurda bedel ödemek için yargılanmayı ve ölmeyi arzulayan Kaliyev'in “-ben, öldürmeyi zorbalığı devirmek için kabul ettim” demesi önemlidir. Bu aynı zamanda yaşama saygının da anlatımıdır.

Kaliyev, oyun boyunca kişi değerini ve başkaldırının genel ilkelerini temsil eder. Stepan ile Kaliyev arasındaki anlaşmazlık baştan başa bir ahlâk tartışmasının konusunu oluşturur. Bu anlaşmazlıkta Camus'nün 'başkaldıran insan', 'başkaldırı eylemi', 'kişi değeri', 'eylemin büyüklüğü ve onuru' gibi kavramlara açıklık getirmeye çalıştığı görülür. 'Koşulsuz eylem' yanlısı Stepan ile 'eylemde sınır, devrimde ahlâk' yanlısı Kaliyev aslında önemli bir felsefe sorununu tartışmaktadırlar:

Kaliyev: - *Kardeşler bağışlayın beni, yapamadım. Önceden bilmezdim... Çocuklar, özellikle çocuklar. Çocuklara hiç baktın mı? Ciddi bakışları oluyor kimi zaman... oldum olası dayanışım olmamıştır böylesi bakışlara. ... Arabaya doğru koştum. İşte o anda gördüm çocukları. Gülmüyorlardı. Dimdik oturmuşlar, boşluğa bakıyorlardı. Nasıl da hüznü bir havaları vardı. ... Bu iki küçük ciddi yüz ve elimdeki bu korkunç ağırlık. Onların üstüne fırlatmam gerekiyordu bunu. Böyle. Tam karşıdan. Oh! hayır! Yapamadım.* (**Doğrular**, s.36-39).

Haksızlığı, zorbalığı, kötülüğü hedef olarak seçmeleri nedeniyle, anlayış farklılıklarına rağmen, oyundaki kişilerin tümünü 'çağdaş dünyanın onurlu bir tanıkları' olarak görmek yanlış olmaz. Kaliyev'in özenli tavrında bu tanıklığın derin izleri vardır. Özgürlüğü hedefleyen bu tanıklık öncelikle başkaldırıda

somutlaşır ve başkaldırının neredeyse tüm karakteristiklerini içerir. Bu tanıklıkta kötümserliği aşma isteği, zorbalık ve ölüm üzerine yoğunlaşma, değerlerin düştüğü bir çağda düşünsel ve eylemsel bir çırpınma vardır. Öte yandan bu tanıklıkta Tanrı'nın yerine insanı sevmeye çalışma vardır. İyi ile kötü, doğru ile yanlış ayrımlarının belirsizleştiği bir dönemde somut bir eylemle –görev- soyut kavram olan özgürlüğü yüceltme görülür. Bu tanıklık, Tanrının ve insanı değerlerin öldüğü bir zamanda, insanın değeri ve sorumluluğu üzerinde inatla direnmeyi anlatır.

İnsanın değeri ve sorumluluğunu açıklamak için Camus yaşamın anlamına yönelir. Camus terminolojisinde yaşama ilgili her ayrıntı ölüme eklenir ya da ölümden hareket eder. Ölümün sadece oyunlarla sınırlı bir izlek olarak kalmayı ve hatta abartılı sayılabilecek yoğunluğu, **Doğrular**'daki durumun genel niteliğini gösterir. Camus'nün ölüme metafizik bir nefretle baktığı hatırlandığında, **Sisyphos**'ta tartışılan 'yaşamın anlamı' belli bir kesinliğe ulaşır. "*Ölümden üç sonuç çıkarıyorum; başkaldırışım, özgürlüğüm ve tutkum. Yalnız bilinç yoluyla, ölüme çağrı olan şeyi yaşam kuralı biçimine sokuyorum.*" (**Sisyphos Söyleni**, s.70-71)

Yanlış ile doğrunun karıştığı, doğru adına milyonlarca insanın ölümünün kararlaştırıldığı bir dönemde, sorumluluk üstlenmek, 'hayır' demek o kadar kolay değildir aslında. Kaliyev eyleminin büyüklüğüne sonuna dek inanmaktadır. Kaliyev, Dük'ün ortadan kaldırılmasının gerektiğine de inanmaktadır. Kaliyev, Dük'e eşlik etmekten başka suçları olmayan çocukların üzerine bomba atmanın asla doğru bir eylem sayılamayacağına da inanmaktadır. Başkaldırısını değerli kılan bunlardır. Eylemini sıradan bir cinayet olmaktan bu yolla kurtarır, özgürlüğe ve gerçeğe hizmet etmeyi bunun için düşünür. Buna "*eylemin etiği*" denir ve bu etik yalan ve kölelikle bağdaşmaz: "*– Ben onu öldürmüyorum, zorbalığı öldürüyorum ben. ... - Öldüreceğim onu. Sevinçle !*" (**Doğrular**, ss. 31-32).

Kaliyev, suçlu ile suçsuz arasındaki ayrıma yaptığı vurguda aslında yanıtsız bir insanlık sorununa değinir. '*Zorunluluk halinde öldürmek gerekir mi?*' olarak ortaya konabilecek bu sorunu Camus '*zorunluluk halinde ölmek gerekir mi?*' olarak tekrar sorar. Bu soruya Kaliyev'in verdiği yanıt şöyledir: '*evet, ama içine kendi ölümünü de koymak şartıyla*'. Bu yanıt, kişiyi ve değerini anlamada, insanı ve eylemini konumlandırmada önemlidir. Bu yanıtta yaşam-ölüm, bugün-yarın diyalektiği yatar

Kaliyev - *Ben yaşamı seviyorum. Devrime katıldım, çünkü yaşamı seviyorum.* (s.25) *Suikast anında ölmek, geride yarım kalmış bir şey bırakıyor. Suikast ile darağacı arasında ise, tersine tam bir sonsuzluk var. İnsanoğlu için belki tek sonsuzluk.*(s.29) *Bir yıldan beri düşündüğüm başka şey yok. O an için yaşıyor ve orada Büyük Dük'ün yanı başında yok olmak istiyorum. Kanımı son damlasına değin akıtmak ya da bir anda patlamanın alevlerinde yanıp, geride hiçbir şey bırakmadan yok olmak. Şimdi anlıyor musun bombayı neden atmak istediğimi? Bir düşünce uğruna ölmek yüceliğinde olmanın tek yolu bu. Haklılık bu. İnsanın kendini doğrulaması işte bu.*" (**Doğrular**, s.28-29)

Kaliyev, eylemin ilkelerine duyduğu bağlılık yoluyla içindeki yaşam aşkını canlı tutmaya çalışır. İnsana, yaşama, aşka giden yolun ölümden geçtiğini söylemesi ilk bakışta çelişkili bir görünüm verir. Bu bağlılığı kişiye, eyleme

anlamını verecek şeylerden en önemlisi olarak görmek yanlış olmaz. Özgürlük düşünde bu güçten esinlenmek, bu gücü kimi zaman tek kaynak olarak görmek, hatta bazen bu gücü eylemin merkezine oturtmak kaçınılmazdır. Kaliyev ve arkadaşlarının, yürüdükleri uzun ve zor yolda, sıklıkla bu gücün yardımına başvurduklarını görürüz:

Kaliyev -*Öldürmenin pek kolayca yapılacak bir şey olduğunu sanıyordum, inanç ve cesaret yeter diyordum. Ama öylesi bir büyüklük yok bende ve şimdi biliyorum ki nefrette mutluluk yok. Tüm bu kötülükler, tümü, hem bende hem başkalarında. Öldürme, ödlelik, haksızlık... Oh! öldürmem gerekiyor, onu öldürmem gerekiyor... Sonuna değin gideceğim! Nefretten de öteye!* (s.54)

Dora -*Daha öteye mi? Onun ötesinde hiçbir şey yok.*

Kaliyev -*Aşk var. ... -Aşk dediğin bu işte, her şeyi vermek, geri dönüş umudu olmadan her şeyi feda etmek.* (**Doğrular**, s.55)

Dora., 'bu dünyanın insanları değiliz biz. Bizler doğrularız. Bir sıcaklık var ki bizim için değil' (**Doğrular** s.57) sözü kuşku yok ki sıradanlıktan kopmuşluğa, kendi paylarına düşen 'olanaksız olanaklı kılma' ödevindeki güçlüğe, dayanışmadaki duygudaşlığa vurgu yapar. Kaliyev'in Dük'ü öldürmek için hücre evinden ayrıldığı veda sahnesindeki, 'yeniden görüşeceğiz, yeniden bulacağız birbirimizi' sözünü ise bir umutsuzluk ifadesi olarak da okumak gerekir. Rusya'nın güzel olacağına olan inanç, tekrar görüşebilmeye olan inancın gölgesindedir. 'Adaletin kendisi bile umutsuzluktur' düşüncesi, eylem sonrası sürece ilişkin ipuçlarını barındırır.

Kaliyev - *Yeniden buluşmak üzere. Rusya çok güzel olacak*

Dora - *Rusya çok güzel olacak.* (**Doğrular** s.58)

Stepan'ın dünyayı yeniden kurmak gerektiğine duyduğu gereksinimde yolunda gitmeyen bir insanlık durumu imgesi yatar. İnsan, yapmak için yıkmak zorundadır. Bunların başında da kendi yazgısı gelmektedir. "Yıkmak, işte gerekli olan bu. Yapacak çok iş var; baştan aşağı yıkmak gerek bu dünyayı" (**Doğrular** s. 59) görüşünü savunan Stepan, çağının tanığı olmadan önce kurbanıdır. Bunaltısını, acısını, nefretini bu tanıklıkla ilişkili görmek yanlış olmaz. Sevmek gücünü kaybetmişliği, nefret etmekten başka bir şey yapamayışı çıkışsız insanlık durumunu anlatır. Nefret hissini hissizliğe yeğlemesi 'küllerinden doğma' , 'yıkıntuları üzerinde yükselme' içindir. Bu durum Camus kahramanlarının sık sık ortaya koydukları bir durumdur.

Stepan – *Sevmek gücünü nerde bulacağım? Bana nefret etmek kalıyor. Bu bile hiçbir şey hissetmemekten iyi... Benim bir şeyi sevdiğim yok, ben nefret ediyorum, evet tüm insanlardan nefret ediyorum. Ne işime yarar onların sevgileri ? Üç yıl önce zindanda öğrendim onu ve üç yıldır da üstümde taşıyorum. ... Ben, çok uzaklara gittim ben, çok şey öğrendim ben .* (**Doğrular** s.60)

Camus, bu durumu bir denemesinde şöyle özetler: "Biz insanlar kendi yazgımız üstüne çıkmış değiliz ama onu artık daha iyi biliyoruz. Bir çelişme içinde olduğumuzu biliyorsak, çelişmeyi kabul etmemek ve onu azaltmak gerektiğini de biliyoruz. Özgür insanların sonsuz kaygılarını dindirmek için birtakım çareler bulmaktır işimiz, insan olarak. (...) Haksız bir dünyada hakkı düşünülebilir bir duruma sokmak, mutluluğa zamanımızın kahrına uğramış ulusların anlayabilecekleri bir anlam vermek gerek. Tabii, insanı aşan bir iştir

bu. Ama, insanı aşan demek, insanın uzun zamanda başardığı şey demektir sadece." (**Denemeler**, s.39,40)

Denemelerde ortaya konan çerçevede, başkaldırı, uyumsuz deneyimin sağladığı birinci ve tek kesinlik olmaktan başka, adaletsiz ve anlaşılabilir bir durum karşısında varılan bir noktadır. Başkaldırı, diğer insanlarla buluşmanın, onlara katılmanın da yoludur. *'Baskaldırıyorum, o halde varım'* doğrulaması, hem yalnızlıktan kurtuluş, hem de yazgı ile hesaplaşmadır.

İnsanlık durumundaki açmazı tartışan yanıyla **Doğrular** birincil düzlemde başkaldırıyla anlam kazanır. Her eylem insan içindir. Devrim sadece simgedir. Devrim ve terör izleği suç ve ceza üzerine düşünmemizi sağlar. **Denemeler**'de yanıtız bir soru olarak ortaya atılan 'yaşamın değeri nedir?' sorusuna kişi, eylem ve özgürlük açısından yanıtlar arar. *'-Büyük Dük'ün iyi beslenen yeğenlerini korumak için açlıktan ölen binlerce rus çocuğun kurtuluşu ertelenebilir mi?'* olarak biçimlenen soruya verilecek yanıt o kadar da önemli değildir aslında. Bu yanıt 'hayır' ile 'evet' arasındaki fark kadar önemlidir. Daha önemli sorun, Büyük Dük'ün yeğenlerinin ortadan kaldırılmasının ne getireceğidir. 'Yok etmede farklılıkların, sınırların olduğu' görüşündeki Dora ile 'siz hiç açlıktan ölen çocuk gördünüz mü?' sorusunun sahibi Stepan arasındaki fark sanıldığı kadar büyük değildir. Her iki yaklaşım, özleri itibarıyla 'insanın en büyük değer olarak görmek' ya da 'insanlığın kurtuluşu için insandan kuralsızca yararlanmak' konusunda ısrar eder.

İyi bir amaca kötü araçlarla ulaşıp ulaşılamayacağı sorusuna, kişi değeri, etik, adalet ve devrim çerçevesinde farklı yanıtlar olasıdır. Başkaldırı eyleminin bir sınırının olup olmadığı özellikle Stepan ile Kaliyev arasındaki uzlaşmazlıkta somutlaşırken, Camus'nün sorunu algılama ve yansıtma biçimi arasındaki benzerlik dikkat çeker. Camus'ye göre, "masumu öldürmek veya masumun ölümünü doğrulamak Tanrının sorumluluğunu üstlenmek ve insanlık dayanışması ile yollarını ayırmak anlamına gelir. Masumu öldürmek, başkaldırının değerlerine ihanet etmek, ve böyle olunca da, hedeflenen amaca sırtını dönmek anlamına gelir. Aslında, başkaldıran insan bir sınırın ve bir ölçünün varlığını doğrulayan insandır." (Beaumarchais, 1984:356)

Annenkov, Dora ve Kaliyev'in temsil ettikleri görüşte davanın büyüklüğü eylemin kuralsızlığı anlamına gelmez. Annenkov, *'-nedenlerin ne olursa olsun, her şeyin mubah olduğunu söylemene izin veremem'* dediği Stepan, aynı zamanda eylemde kararlılığın, yöntemde ise sınırsızlığın imgesidir. Annenkov, eylemin bir sınırının olduğunu ve onu değerli kılan şeylerden birinin ise bu sınırdaki biçimlenen ahlak olduğunu *'-yüzlerce kardeşimiz, her şeyin mubah olmadığı bilinsin diye canlarını feda ettiler'* (**Doğrular** s.42) sözleriyle hatırlatır. *'-Sınır filan yok'* diyen Stepan (**Doğrular** s.43) tarafından geliştirilen karşı görüşte eylem birincil önemdedir. İnanılır bir ortak yarar düşüncesi her türlü ahlak tartışmasını engeller. Bugün ve yarın arasındaki kırılmalı ilişkiyi anlatmaya çalışan Stepan, ölüm ve yaşam arasındaki sınırdaki bugün ve yarının çocuklarını karşılaştırır. Stepan bu karşı çıkışla Camus'nün insan anlayışının uzağında bir çizgiye yerleşir.

Stepan *-Yanek, o iki yumurcağı öldürmedi diye, yıllar yılı binlerce Rus çocuğu açlıktan ölecek. Sizler açlıktan ölen çocuk gördünüz mü hiç? Ben gördüm. Bombayla ölmek bunun yanında bir nimet. Ama Yanek görmedi onları.*

Büyük Dük'ün o iki itinin bilgiç gözlerinden başka bir şey görmedi o. İnsan değil misiniz siz? Yalnız içinde bulunduğunuz anı mı yaşıyorsunuz? Öyleyse merhameti seçin, günlük dertleri iyileştirmeye çalışın, bugünün ve yarının tüm kötülüklerini ortadan kaldıracak olan devrimi değil. (Doğrular s.42-43)

Doğrular'da yanıtını bekleyen bir diğer soru devrime hizmet eden her şeyin ahlaki olup olmadığıdır. Dora, Yanek ve Kaliyev, eylemin gözettiği değer in amacın haklılığı kadar önemli olduğunu savunurlar. Bu savunma boyunca, eylemin kendisi dışında etik bir kaygı taşımayacak görüşlere yer yoktur. Kaliyev'in Büyük Dük'ü öldürmeyi kabul etmesi, Rus çocuklarının açlıktan ölmeyecekleri zamanı yakınlaştıracak olduğunu düşünmesindedir. Bu düşünce, Dora'nın ' - yıkımda bile bir düzen vardır, sınırlar vardır' (**Doğrular**, s.43) görüşü ile tamamlanır. Bu görüş ise masumun ölümünün hiç kimseyi kurtarmayacağını öne sürer. Bu görüş aynı zamanda Stepan'ın oyun boyunca ortaya koyduğu 'eylemde sınırsızlık' ilkesinin reddi anlamına gelir. Kaliyev ölmedeki onursuzluğun, ölümdaki onurun farkındadır:

Kaliyev - *Ben öldürmeyi zorbalığı devirmek için kabul ettim, ... ben adil olmaya çalışan biriyim. ... devrimde bir onur vardır. Ölümü de bu onur adına kabul ediyoruz ... ben ölümü, öldürmek başarıya ulaşmasın diye seçtim.* (Doğrular, ss.43,44,45,46)

Eylemin özgeci bir eylem olması onu değer bakımından zenginleştirir. Halkını kastederek, ' - onların uğruna savaşıyorum, onlar uğruna ölümü kabulleniyorum' diyen Kaliyev'in eyleminde öz varlığını aşan bir mutluluk bulması onun eylem algısının doğal bir sonucudur. Ölümü beklediği hücrede, halkının özgürlüğü ile kendi yok oluşu arasında anlamlı ilişkiler kurar. Eylem ve bedeli konusunda son derece önemli ayrıntılar sunan bu ilişkilendirme çabası, Kaliyev'i gönüllü kahramanlar katına çıkarır, kurtuluş için kendini feda eden İsa imgesine yakınlaştırır. Dünya algısı, haksızlık düşüncesi, özgürlük düşü, adalet anlayışı, birlik duygusu yeryüzü, yoksulluk ve özgürlük temellidir. Adaleti, insanların işi olarak görür:

Kaliyev - *Hayır, dünya senin için yaratıldı. Çok yoksulluk var ve o kadar da suç. Yoksulluk azalınca suçlar da azalacak. Eğer yeryüzü özgür olsaydı, sen burada olmazdın.. ... Bir gün gelecek, hepimiz kardeş olacağız ve adalet içimizle dışımızı bir kılacak. Neden söz ettiğimi biliyor musun? ... Tanrı'nın elinden hiçbir şey gelmez. Adalet bizlerin işi.* (Doğrular, ss.64-65).

Kaliyev'in kurallı bir eylemsellik ve bu eylemselliğin karşılığı olarak mutlak bir bedel ödeme düşüncesinde olduğunu görürüz. Öldürmeye duyduğu bağlılık, aslında onun ölmeye duyduğu bağlılıkla derinden ilişkilidir. Caligula'nın ' - bana öldürmek zor gelmez, çünkü benim için ölmek kolaydır' sözüyle benzerlik dikkat çekicidir. Eylemine, 'cinayet' denmesine katlanamayışında, varlık ve anlam dünyasının öznel derinliğini görmek gerekir. Polis şefine ' - ne ödemem gerekiyorsa hazırım' sözünde, eyleminin ortak bir eylem, bedelin ise kişisel bir bedel olması gerektiğine olan inanç yatmaktadır. " - Ben, bombayı sizin zorbalığımız üstüne attım, bir insanın üstüne değil, ben bir hükmi yerine getirdim" (**Doğrular**, s.69) sözü, eylemdeki ince sınırları gösterir. Kendini 'katil' olarak görmez. Ölümü adaletsizliğe, dünyanın iğrençliğine tepkidir aslında:

Kaliyev - *Bırakın hazırlayayım kendimi ölüme. Eğer ölmezsem, işte o zaman katil olurum ... , ... ölürken tüm o sevdiklerime vermiş olduğum buluşma*

sözünü yerine getireceğim. Yalnızca mutlu olacağımı söylüyorum. Dayanmam gereken uzun bir savaşım var önümde ve dayanacağım. Ama hüküm verildiğinde ve infaz saati geldiğinde, darağacının basamağında, sırtımı döneceğim sizlere ve bu iğrenç dünyaya ve bırakacağım kendimi içimi dolduran sevgiye. ... Adaletsizlik ayırıyor, utanç, acı, başkalarına yapılan kötülükler, suç, tümü tümü ayırıyor. Yaşamak bir işkence, çünkü yaşamak ayırıyor.' (Doğrular, ss, 75-78) ... ' - Bu gözyaşları ve kan dünyasına karşı, ölüm en yüce karşı koyuşum olacak' ... ' - eğer zorbalığa karşı insanca başkaldırmanın yüceliğinde buldumsa kendimi, ölüm, yaptımı inancın saflığıyla taçlandırın.' (Doğrular,s.83).

İnsan egemenliğini kurmak için başlayan hemen her çabada olduğu gibi, Kaliyev, sonucuna katlanmak yoluyla eylemini, çabasını ve bu yolla kendisini, dolayısıyla da insanlığı yüceltir. Biçimini ve özgünlüğünü öldürmeden alan bu çaba, ancak kişinin benliğinde korunması gereken sürekli bir şeyin varlığıyla ayakta kalabilecek bir çabadır ve devamlı şekilde olumlu bir yan barındırmak zorundadır. Kaliyev'in bağışlanmayı kesinlikle reddetmesine, inanmadığı bir yargılanma yerine inandığı bir ölüme yürüyüşüne bu çabanın çok şey kattığı görülür:

Sonuç

Akılsal özgürlüğün ilkesi olan ölümün, uyumsuzluğun ve başkaldırının ancak bir insan düşüncesi, bilinci ve eylemiyle somutlaşabileceği, Camus ve **Doğrular** oyunu hakkında varılabilecek sonuçlardan biridir. Hayatı kurulu değil, kurulması gereken bir düzen olarak algılayıp sunmak, bilindiği gibi, başkaldırı merkezli yapıtların temel özellikleri arasındadır. Bu durum, Sartre gibi bazı yazarların kaleminde 'bulantı' adı altında insan varlığı, yaşantısı ve özgürlüğünün vazgeçilmezi olan sorumluluk kavramıyla somutlaşır. Camus'nün 'uyumsuzluk' olarak tanımladığı yadsıma ve karşı koyma çabası, Malraux'nun eyleme yazgılı hatta bağımlı olarak tanıttığı insan ve 'insanlık durumu' ve Sartre'in kusursuz özgürlüğün ve sonrasızlığın insanında gördüğü 'bulantı' arasında derin bir yakınlık görmek yanlış olmaz. İnsan, başkaldırıyla hem bir şeyleri yadsır hem de onaylar, çünkü yadsımak için kabul etmek ön koşuldur. **Doğrular**'ı, insandaki yazgı sorunu ve bu yazgıyı aşmak için gereksinim duyulan güç üzerine bir oyun olarak okumak olasıdır. Kaliyev, Aristo'nun 'insanın tüm acısı, mutluluğu eylem biçiminde belirir' sözünü doğrularcasına, çözümü eylemde arar. Kaliyev'in yıkmayı istediği düzende, akıttığı kanda, kendisine ait insanlık düşünün parçaları vardır. Mutlu ve özgür yaşamayı hak ettiğine inandığı insan ile başının dertte olduğunu düşünmek yanlış olur. Çılgınlığındaki müzikli şiir, eylemindeki barışçıl amaç, ölüme yürüyüşündeki yaşama saygı, insan algısındaki değer, cesaretindeki korku ancak insancılıkla açıklanabilir.

Kaynakça

- BEAUMARCHAIS, J.-P. de. (1984), **Dictionnaire des littératures de langue française**, Paris:Bordas.
BOUCHEZ, Madeleine. (1984), **Les Justes,Camus**, Paris:Hatier.
BÜYÜKDÜVENCİ, Sabri. (1999) , "Ölümlerden ölüm beğen", **Düşünen Siyaset**, Vol:4, mayıs, p.37-46.
CAMUS, Albert. (1990) , **Essais**, Dijon:Gallimard (Bibliothèque de la Pléiade)

- CAMUS, Albert. (1985), **Théâtre Récits Nouvelles** Bruges:Gallimard (Bibliothèque de la Pléiade)
- CAMUS Albert. (2003), **Doğrular**, İstanbul:Yaba Yayınları.
- CAMUS, Albert. (2003), Defterler 2, İstanbul: İthaki Yayınları.
- CAMUS, Albert. (2000), **Başkaldıran İnsan**, İstanbul: Can Yayınları.
- CAMUS, ALBERT. (1994), **Denemeler**, İstanbul: Say yayınları.
- DESHOULIERES, Christophe. (1989), **Le théâtre au vingtième siècle**, Paris: Bordas.
- FITCH, Brian. (1982), **Albert Camus**, Paris: Minard.
- GAILLARD, Paul. (1973), **Présence littéraire Camus**, Paris: Bordas.
- GRENIER, Roger. (1991), **Albert Camus**, Paris: Gallimard.
- İNAM, Ahmet. (1999), "Olabileceğini olmada ölümün yeri", **Düşünen Siyaset**, Vol:4, Mayıs, .p.17-23
- LAKOFF, George- JOHNSON, Mark. (2005), **Metaforlar**, Çeviren: Gökhan Yavuz Demir, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- LEBESQUE, Morvan. (1984), **Camus**, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- LICHET, Raymond,(1983), **Lire Camus**, Paris: Hachette.
- LOTTMAN, Herbert R.. (1984), **Albert Camus**, Paris: Seuil.
- Magazine littéraire, Numéro Albert Camus, No:276, Avril 1990,
- MAILLARD, Michel. (1996), **Camus**, Paris. Nathan.
- MOUNIER, Emmanuel. (1970), **Malraux Camus Sartre Bernanos**, Paris: Seuil.
- O'BRIEN, Conor Cruise. (1994), **Camus**, İstanbul: Afa Yayıncılık.
- SARTRE, Jean-Paul. (1984), **Situations I**, Mayenne: Gallimard.
- SIMON, Pierre-Henri. (1951), **Témoins de l'homme**, (Albert Camus et l'homme), Paris:Armand Colin.
- ŞENER, Sevdâ. (1998) **Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi**, Ankara: Dost Kitabevi.
- VAN-HUY, Pierre. (1968), **La Métaphysique du bonheur chez Albert Camus**, Neuchâtel: de la Bacônnière.